

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА  
ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

---

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИЗ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ  
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**



**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА  
ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ БЕЗПЕКИ  
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

**Збірник тез доповідей  
I Науково-практичної конференції  
з міжнародною участю**

**20-21 ЖОВТНЯ 2022 РОКУ**

Львів 2022

*«Соціально-психологічні та гуманітарні виміри безпеки життєдіяльності»: збірник тез доповідей I Науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Львів, 20-21 жовтня 2022 року. Львів: ЛДУБЖД, 2022. 404 с.*

### **РЕДКОЛЕГІЯ:**

**Василь КАРАБИН**, доктор технічних наук, доцент

**Ірина БАБІЙ**, кандидат педагогічних наук

**Лідія ВЕРБИЦЬКА**, кандидат філологічних наук

**Тетяна КОНІВЦЬКА**, кандидат педагогічних наук

**Галина ХЛИПАВКА**, кандидат педагогічних наук

Збірник укладено за тезами доповідей I Науково-практичної конференції з міжнародною участю «Соціально-психологічні та гуманітарні виміри безпеки життєдіяльності» 20-21 жовтня 2022 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій:

- ✓ Секція 1. Особистість в екстремальних умовах: психолого-педагогічні аспекти.
- ✓ Секція 2. Мовні моделі світу у термінологічному, перекладознавчому та прикладному вимірі.
- ✓ Секція 3. Прикладні аспекти соціальної роботи: сучасні тенденції, виклики та перспективи.
- ✓ Секція 4. Актуальні проблеми підготовки фахівців закладів вищої освіти в умовах кризового суспільства.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

педагог-мовник, однак залучати до словникової роботи здобувачів освіти слід у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін, що створює належну лінгвістичну базу для розуміння галузевих текстів та забезпечує інтрапрофесійну комунікацію. Крім того, сформованість лексикографічної компетентності сприяє формуванню й загальнонавчальних умінь, а саме: критично мислити, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, знаходити, формулювати і вирішувати проблеми, здобувати нові знання, самоорганізовуватися й здійснювати самоконтроль.

Найефективнішими вважаємо використання навчальних словників, тобто таких, що адресовані певній цільовій аудиторії – студентам. Навчальні словники слід укладати з урахуванням міжпредметних зв'язків, у співпраці філологів та галузевих фахівців; вони повинні базуватися на національномовній основі, уміщувати кодифіковані нормативні термінолексеми, сукупність яких відповідає силабусу дисципліни та підручникам, за якими навчаються здобувачі освіти.

### **Література:**

1. Коткова Л. І. Формування лексикографічної компетенції як показника мовної компетенції учня / Л. І. Коткова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2011. № 5 : Другі Бугайківські читання. С. 79–82.

2. Кучерук О. Основні напрями розвитку електронної лінгводидактики, Інформаційні технології і засоби навчання, №3 (41), с. 83-91, 2014. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1054>. Дата звернення: Жовт. 02, 2022.

## **КОНЦЕПТ «ЖІНКА» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ**

*Ph.D. Тетяна БОТВИН, Оксана ПИЛИПЕЦЬ*

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності*

Ментальність народу актуалізується в найбільш значущих "культурних" концептах мови, що відображають національні

пріоритети і ідеали. Знаходячись під впливом змін історичних обставин, лінгвокультурні концепти разом з тим зберігають свою традиційну форму і значимість в мові протягом існування національної спільноти.

Картина світу, як мозаїка, складається з концептів та зв'язків між ними, її іноді називають концептуальною картиною світу [1, 85]. На сучасному етапі часто вживають терміни філософська, художня, релігійна картини світу, хоча найбільш універсальним поняттями є концептуальна картина світу, пов'язана з усіма знаннями про світ, і мовна картина світу як засіб вираження цих знань.

Саме в мовній картині світу виявляється своєрідність членування концептуальної картини світу у різних народів, яка є невідемним підґрунтям мовної картини. Однак невідемним фактом залишається твердження, що концептуальна картина світу універсальніша і є спільною для народів з однаковим рівнем знань про світ, водночас мова відображає досвід кожного народу і виявляє не тільки спільні знання, а й своєрідність бачення світу.

Для мовної картини світу важливі три явища, тісно пов'язані між собою: людина – світ – мова. Саме людина виступає на першому місці і є вихідною точкою, оскільки вона пізнає незалежний від неї світ і створює засоби фіксації та передачі знань про нього іншим людям, і для власного пізнання. Відповідно для побудови мовної картини світу ключовою є постать людини.

У процесі розвитку концептуальної картини світу спостерігається відставання загальної мовної картини світу, а нові концепти можуть мати вираження у вузькій сфері функціонування мови і тільки з часом поступово вливатися у загальномовну картину світу. При цьому загальномовна картина світу може відбивати відповідні концепти більш спрощено в семантичному плані, ніж у терміносистемі.

За певних культурно-історичних і суспільно-політичних умов може виникати розбіжність між прогресивною концептуальною картиною світу та архаїчною мовною картиною світу. Картина світу складається з концептів та зв'язків між ними, тому її ще часто називають концептуальною.

Питання концептуальної картини світу досліджували такі вчені як Ю. Апресян, Т. Булигіна, Д. Лихачов, З. Попова, І. Стернін, О. Хроленко, О. Шмельов. Французький лінгвіст Е. Бенвеніст розробив

методику концептуального аналізу, вчений Ю.Ковбасенко поділяв усю інформацію у тексті на три види: змістово-фактуальну, змістово-підтекстову та змістово-концептуальну. На думку Ю.Апресяна, кожна природна мова відображає певний спосіб сприйняття та організації, концептуалізації мови. У картині світу відбиті уявлення про внутрішній світ людини, в ній поєднаний досвід десятків поколінь, який служить надійним провідником в цей світ[2, 35].

Концепт, за визначенням професора З. Попової, – це глобальна одиниця мислення, яка являє собою квант знання. Концепти ідеальні і кодуються у свідомості одиницями універсального предметного коду, в основі яких лежать індивідуальні чуттєві образи, сформовані на основі особистого чуттєвого досвіду людини. Образи конкретні, однак вони можуть абстрагуватися і з чуттєвого перетворюватися в образ мислення. Майже всі концепти зберігають свою чуттєву природу, наприклад, концепти, представлені словами *кислий, солодкий, гладкий, яма, ложка, стіл*. Концепт, на відміну від поняття, не має чіткої структури, жорсткої послідовності і взаєморозташування шарів. За змістом концепти поділяються на такі: уявлення (картинка мислення) – яблуко, груша, холод, кислий, червоний; схема – концепт, представлений певною узагальненою, просторово-графічною чи контурною схемою: схематичний образ дерева, людини; поняття – концепт, який складається з найзагальніших ознак предмета чи явища: квадрат – прямокутник з рівними сторонами; фрейм – багатокомпонентний концепт, який являє собою сукупність складових частин: магазин, стадіон, лікарня; сценарій – послідовність епізодів у часі: відвідування ресторану, подорож в інше місто, бійка, екскурсія; гештальт – комплексна, цілісна функціональна структура, яка упорядковує розмаїття окремих явищ у свідомості: школа, любов [3, 172].

Як об'єкт вивчення образ жінки та засоби його репрезентації в мові вже тривалий час перебувають у центрі уваги лінгвістів. Параметризація образу жінки в мові найчастіше досліджується на матеріалі пареміологічного та фразеологічного фондів, оскільки, на думку дослідників, саме в них знайшли відображення сформовані в суспільстві стійкі уявлення й образи, які передаються в процесі комунікації від покоління до покоління [4, 7].

В українському суспільстві (принаймні в окремі історичні періоди) українська жінка займала особливе місце, що закріпилося в українському менталітеті і репрезентується у різних дискурсах. Це в першу чергу стосується

жінки-матері, жінки-господини та жінок старшого віку.

Дослідження концепту "жінка" дозволяє підійти до вивчення питання як культурної репрезентації і розкрити його багатосторонній зміст, а саме соціальний, психологічний та культурний аспекти. В українському мовознавстві привертають увагу праці О. Бондаренка, який досліджував особливості лексико-семантичної структури концептів чоловік і жінка в українській та англійській мовних картинах світу [5, 161].

Основним способом мовної об'єктивації особи жіночої статі є родове слово жінка, а також видові форми, що вказують на статеву незрілість жінки, – дівчинка, дівчина; родинні стосунки – мати (мама), дружина, бабуся (бабка), дочка (донька), хрещена мати, мачуха, невістка, падчерка (пасербиця), сестра, невістка, тітка, зовиця, теща, свекруха; соціальні стосунки – сусідка, колега, співробітниця тощо. Загалом для позначення особи жіночої статі використовуються тисячі «лексичних, фразеологічних, паремійних, афористичних, текstemних найменувань» [6, 45].

У тлумачному словнику за лексемою жінка закріпилося три значення: «особа жіночої статі, протилежне – чоловік», «доросла особа, на відміну від маленької дівчинки», «жона – заміжня особа щодо свого чоловіка, взагалі заміжня особа жіночої статі» [7, 367].

Концепт жінка має складну структуру, різноманітні елементи якої об'єктивовані фразеологічними зворотами, що називають особу жіночої статі. Дослідження показало 113 сталих словесних комплексів, які репрезентують концепт жінка в українській мові (на матеріалі збірників І. Франка «Галицько-руські народні приповідки» та В. Даля [8, 196]).

Українська мовна картина світу репрезентує зовнішній вигляд жінки шляхом його позначення за такими параметрами: за кольором шкіри і волосся; за будовою тіла та зростом; характеристика в опозиції вродлива / невродлива; характеристика в опозиції гарно, зі смаком убрана / неохайно (недоладно) вбрана, нечупарна.

Англійська мовна свідомість при оцінці жіночої зовнішності акцентується переважно ознакою індивідуальної переваги, і краса

визначається не відповідністю еталону або стандарту, наприклад: She would have been a strikingly beautiful woman had been there any glow in her eyes, and responsive warmth in her smile or any spontaneity in her voice that fell with gentle melody on the ears of her family and her servants [9, 83]. 'A siren', he said, sampling her skin which was as soft and addictive as ice cream. His lips drifted down her throat. 'In other words, intoxicating, irresistible, tantalizing:' [9, 85].

У свідомості носіїв англomовної культури сприйняття жіночої краси визначається суб'єктом оцінки в межах гедонізму (можливість отримати задоволення) і раціоналізму (збереження безпеки). Сенсорні мотиви отримали мовну реалізацію на лексемном рівні, де виявлено понад ста слів, що характеризують жінку за ознакою «сексуально приваблива», наприклад: fox – a

sexually attractive girl or young woman; enchantress – a woman of great sexual charm; nymphet – a young girl of about 11-14 years old regarded as sexually desirable; sexpot – a sexy woman; sexkitten – a woman with enormous sexual potential і т. ін. [10, 146].

За стереотипним баченням світу, в англійській картині світу жінкам більш притаманна самостійність і незалежність, поряд з цим, також ми бачимо англійських жінок у ролі матері. В українській картині світу, ми спостерігаємо діаметрально іншу ситуацію, а саме: залежність від чоловіків, покірність чоловіку та збереження сімейного тилу.

Отже, мовна картина світу – це «спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу, інтерпретація навколишнього світу за національними концептуальними канонами» [11, 98].

Таким чином, питання про мовну картину світу та її зв'язок з духовним життям людини на двомовному, логіко-концептуальному рівнях має не лише лінгвістичне значення, але і є питанням про ментальність сучасного українця та інтелектуальний і морально-етичний розвиток нації.

### Література:

1. Фуко М. Археологія знань / пер. с фр. В. Шовкун. Київ, 1996. 214 с.
2. Апресян Ю.Д. Образ людини по даних мови: спроба системного опису. *Питання мовознавства*. 1995. №1. С. 34 – 41.
3. Попова З.Д. Стернін І.А. Поняття «концепт» в лінгвістичних дослідженнях . Воронеж, 1999. 234 с.
4. Аскольдов С.А. Концепт і слово. Від теорії словесності до структури тексту: антологія. М., 2017. 279 с.
5. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу: автореф. канд. філол.наук. К., 2003. 36 с.
6. Алефіренко Н.Ф. Суперечливі проблеми семантики: монографія. М.: Гнозис, 2016. 326 с.
7. Бабушкін А.П. Типи концептів в лексико-фразеологічній семантиці мови: монографія. Воронеж, 2017. 104 с.
8. Кубрякова Е.С. Мова і знання: На шляху отримання знань про мову: частини мовлення з когнітивної точки зору. Роль мови в створенні світу: монографія. М.: Мова слов'янської культури, 2004. 555 с.
9. Левіченко М.С. Лінгвокультурні особливості пізнього вікторіанського дискурсу: на матеріалі англійської художньої прози кінця ХІХ ст.: автореф. дис., канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Херсон, 2011. 22 с.
10. Левченко О.П. Фразеологічна репрезентація світу . Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. Київ: КНУ, 2002. №7. 315 с.
11. Карасик В.І. Культурні домінанти в мові . Мовна особистість: культурні концепти: Зб. Наук. праць. Волгоград: Архангельск, 2017. 283 с.
12. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. Мовознавство. 2016. № 5–6. С. 23 – 35.